

Η γέννηση της Μεγάλης Κεφαλής του Ερμή

Γράφει ο Γιάννης Χαβάτζας
Μέλος του ΔΣ της ΦΕΑ

Ο αείμνηστος Κωσταντινίδης, στη μελέτη του η οποία αποτελεί σταθμό για το Ελληνικό γραμματόσημο, κατατάσσει το Γαλλικό δοκίμιο της Δήμητρας του 1858 στα δοκίμια μήτρας της Μεγάλης Κεφαλής του Ερμή. Είναι ένας ξεχωριστός τύπος δοκιμίου το οποίο μας προσφέρει τις απαραίτητες τεκμηριώσεις έτσι ώστε να κατανοήσουμε τις συνθήκες που επικράτησαν για τη δημιουργία της Μεγάλης Κεφαλής (ΔΟΚ.Ν.α).

Το δοκίμιο αυτό αποτελεί πανίσχυρο ντοκουμέντο για το συσχετισμό μεταξύ των πρώτων γαλλικών και ελληνικών τύπων γραμματοσήμου, και ο λόγος της άμεσης σχέσης οφείλεται στην μέθοδο κατασκευής των εκτυπωτικών πλακών, η οποία ήταν ίδια τόσο για τα δοκίμια της "Δήμητρας του 1858", όσο και για τη Μεγάλη Κεφαλή του Ερμή. Επιβεβαιώνοντας ο Barre τη νέα αυτή μέθοδο παράγει δοκίμια της "Δήμητρας" σε διάφορους χρωματισμούς, στα οποία στην οπίσθια όψη υπάρχει αριθμός ελέγχου "10" ύψους 8 χιλιοστών (ιδίως σε αυτά του κυανού χρώματος σε κυανωπό χαρτί), ο ίδιος ακριβώς με εκείνους των πορτοκαλί 10λέπτων της Παρισινής έκδοσης.

Αναμφίβολα λοιπόν η Δήμητρα του 1858 θα μπορούσε να ονομαστεί "μητέρα" της Μεγάλης Κεφαλής του Ερμή.

Εικ 1: Τέσσερα μοναδικά δοκίμια του καλλιτέχνη, φιλοτεχνημένα με μολύβι, ενυπόγραφα Α. Barre 1861.¹

Το 1855 το Βασίλειο της Ελλάδος με το νόμο της 19ης Μαΐου, ο οποίος τέθηκε σε ισχύ με δεύτερο Διάταγμα την 6η Μαΐου του 1858 (μετά από τρία έτη) αποφασίζει την εισαγωγή του γραμματοσήμου για τις ανάγκες της ταχυδρομικής υπηρεσίας.

Μετά από ανεπιτυχείς προσπάθειες του οίκου Perkins Bacon & Co της Αγγλίας, οι Ελληνικές Αρχές με τον επιτετραμμένο της Ελλάδος στο Παρίσι Δημήτριο Καλλέργη, έρχονται σε επαφή με τόν Theophile-Jules Pelouze, πρόεδρο του Γαλλικού Νομισματοκοπείου, αναζητώντας την προμήθεια μητρών, εκτυπωτικών πλακών και εργαλείων, αναγκαίων για την κατασκευή των πρώτων Ελληνικών γραμματοσήμων, καθώς επίσης και την προμήθεια μιας αρχικής παραγγελίας γραμματοσήμων.

Κατόπιν συμφωνίας για την παραγγελία των απαιτούμενων υλικών και των πρώτων επιθυμητών ποσοτήτων γραμματοσήμων, ο Pelouze ειδοποιεί τον Αρχιχαράκτη του Νομισματοκοπείου Desire-Albert Barre να ξεκινήσει τη χάραξη της μήτρας του πρώτου Ελληνικού γραμματοσήμου.

Ο Albert Barre, αρχιχαράκτης του γαλλικού νομισματοκοπείου και δημιουργός της Μεγάλης Κεφαλής Ερμή ήταν ο καλλιτέχνης και ο υπεύθυνος για το σχέδιό της. (εικ 1, 2α, 2β, 3).

Εικ. 2α, 2β: κοντά στα τελικά δοκίμια ²

Εικ. 3: Έγχρωμο τελικό δοκίμιο του καλλιτέχνη, με επιγραφή, "A. Barre 1861 "TETE HERMES GRECE"

Εικ. 4: Anatole Hulot

Ο Anatole Hulot ήταν υπεύθυνος για την κατασκευή των πλακών και την εκτύπωση των γαλλικών γραμματοσήμων την εποχή εκείνη, καθώς επίσης και ο εφευρέτης της "γαλβανοπλαστικής μεθόδου" (εικ. 4).

Ο Hulot ως κατασκευής των πλακών και υπεύθυνος της εκτύπωσης των γραμματοσήμων, κρατούσε καλά το μονοπώλιο και κέρδιζε πολύ μεγάλα ποσά για την πληθώρα των πλακών που κατασκεύαζε και τα γραμματόσημα, που με αυτές εκτύπωνε, για τις ανάγκες του Γαλλικού δημοσίου.

Εκείνη τη χρονιά (1858) υπήρξε ανάγκη να μειωθεί το κόστος παραγωγής των γαλλικών γραμματοσήμων. Οι αρχές ζήτησαν από τον Barre να αναλάβει και να διεκπεραιώσει την υπόθεση. Ο Albert Barre πειραματίστηκε με μία νέα μέθοδο κατασκευής εκτυπωτικών πλακών (εκτός της

γαλβανοπλαστικής), την αποκαλούμενη *“απ’ ευθείας χτυπήματος στο πιεστήριο”*, χρησιμοποιώντας μια μήτρα του κλασικού πρώτου γαλλικού γραμματοσήμου (τύπου Republique) του 1849, (το οποίο είχε φιλοτεχνήσει ο πατέρας του, J.J. Barre) (Εικόνα 5), αντικατέστησε την επιγραφή *“REPUB FRANC”* με *“ESSAI 1858”* στο άνω μέρος του γραμματοσήμου, καθώς επίσης και την αξία με τα ψηφία *«00»*, ώστε να αποφύγει τη σύγχυση με τα γαλλικά γραμματόσημα (εικ 6).

Εικ. 5: Δοκίμια πλάκας των γαλλικών τύπων γραμματοσήμου από τον Jacques Jean Barre (πατέρα του Albert Barre)

Αφού τελειοποίησε τον τρόπο αναπαραγωγής της τυπογραφικής μήτρας για την κατασκευή των εκτυπωτικών πλακών, παράγει στο πιεστήριο του νομισματοκοπείου -ένα προς ένα- εκατόν πενήντα (150) έκτυπα της μήτρας με μία μέθοδο που παλαιότερα εφαρμοζόταν στην κατασκευή των πλακών για την κατασκευή των γαλλικών χαρτονομισμάτων, έκτυπα τα οποία συναρμολόγησε δημιουργώντας την τυπογραφική πλάκα. Με την πλάκα αυτήν τύπωσε φύλλα δοκιμίων των 150 αντιτύπων ανά φύλλο σε πέντε χρώματα. Μαύρο, μπλέ, σιτόχρωμο, πράσινο και μπλέ σε μπλέ, σε διάφορα είδη χάρτου. Πρόκειται για τα δοκίμια ESSAI του

1858. (εικ 7).

Η μέθοδος που χρησιμοποίησε ο Barre ήταν επιτυχής, δυστυχώς όμως δεν αντικατέστησε τελικά αυτήν του Hulot, ο οποίος έχοντας ισχυρές κυβερνητικές διασυνδέσεις συνέχισε να παράγει αυτός τις μήτρες και να εκτυπώνει τα γαλλικά γραμματόσημα μέχρι τα μέσα του 1876. Όμως η επιτυχία του Barre είχε σαν αποτέλεσμα ο Hulot, να αναγκαστεί να ρίξει πολύ τις τιμές ώστε να συνεχίζει να αναλαμβάνει αυτός τις εργασίες του Γαλλικού δημοσίου.

Έτσι οι Γαλλικές αρχές είχαν πετύχει τον σκοπό τους, τη μείωση του κόστους. Ο μόνος «αδικημένος» ήταν ο Barre ο οποίος, αν και τα είχε καταφέρει, τελικώς έμενε απλώς αρχιχαράκτης.

Κατά τη διάρκεια μεταξύ 17 και 27 Ιουλίου του 1860 πριν δώσει την παραγγελία η Ελληνική Κυβέρνηση, ο Desire-Albert Barre σε συνεργασία με τον ταγματάρχη Ι. Καρπούνη ο οποίος ήταν διευθυντής της Βασιλικής Τυπογραφίας και της υπηρεσίας του σφραγιστηρί-

Εικ. 6: Δοκίμιο *“Ceres 1858”* με τη νέα μέθοδο εκτός γαλβανοπλαστικής

Εικ. 7: Δοκίμια ESSAI του 1858

Εικ. 8: Μακέτα της μεγάλης κεφαλής του Ερμή - (Konst. ΔΟΚ.I).

ου, εποπτεύων όλες τις τεχνικές λεπτομέρειες της κατασκευής των πρώτων ελληνικών γραμματοσήμων, σχεδίασε μία μακέτα με σινική μελάνη, αφιερώνοντάς την στο φίλο του N.Rondot. Αυτή η μοναδική μακέτα σώζεται μέχρι σήμερα και δημοπρατήθηκε κατά τη διάρκεια της Επικής 500στής δημοπρασίας του 2014 του παγκοσμίως γνωστού Ελληνικού Οίκου “Καραμήτσου”, κλείνοντας στην τιμή των 120.000 € (εικ 8).

Την περίοδο αυτή και μετά την αποδοχή της μακέτας, που σχεδίασε ο Barre, η Ελληνική Κυβέρνηση απέστειλε την αρχική παραγγελία στη Γαλλία για την κατασκευή των πρώτων ελληνικών γραμματοσήμων, στις 17 Ιουλίου 1860. Μετά απο αρκετές καθυστερήσεις, καθώς επίσης η αρχική χαλύβδινη μήτρα της Μεγάλης Κεφαλής Ερμή (δημιουργία του Albert Barre, η οποία είναι εγκεκριμένη απο τις ελληνικές αρχές) είχε παραδοθεί στον Hulot για την κατασκευή των ελληνικών πλακών και την εκτύπωση των γραμματοσήμων, οι Ελληνικές αρχές ήταν κοντά στο να ακυρώσουν την παραγγελία λόγω της μεγάλης καθυστέρησης.

Οι γαλλικές αρχές προ του κινδύνου να ακυρωθεί απο την Ελλάδα η παραγγελία απαίτησαν απο τον Hulot να επιστρέψει και να παραδώσει τη μήτρα ξανά στον Barre, ζητώντας να ολοκληρώσει εκείνος το έργο. Αυτή ήταν η μεγάλη ευκαιρία του Barre.

Κάτω απο ασφυκτική πίεση χρόνου και με την απεσταλμένη αρχή της Ελληνικής Κυβέρνησης στη Γαλλία να πιέζει, ο Barre αφού υποχρεώθηκε εγγράφως για την έγκαιρη παράδοση του έργου, ξεκίνησε την εργασία της χάραξης του στιγέας του μεταλλίου (όργανο από μέταλλο για τη διάνοιξη οπών) (εικ 9), για την κατασκευή των τυπογραφικών πλακών, για να βλέπει δε την πρόοδο των εργασιών του, παράγει αρχικά έναν προσωρινό στιγέα με το πλαίσιο, αλλά χωρίς τις επιγραφές, την αξία, το μαίανδρο και τα ανθέμια. Κατόπιν ακολουθώντας τη μέθοδο που είχε δοκιμάσει στα δοκίμια ESSAI 1858, ανέλαβε το επίπονο έργο να κατασκευάσει, ελέγξει και να διαμορφώσει ένα προς ένα 1050 χάλκινα έκτυπα (εικ 10), τα οποία τελικώς συναρμολόγη-

Jacques-Jean Barre (πατήρ)

Desire-Albert Barre (υιός)

Εικ. 9: Ο στιγέας του μεταλλίου της μεγάλης κεφαλής

Εικ. 10: Το χάλκινο έκτυπο από τον προσωρινό στιγέα

Εικ. 11: Προοδευτικά (Progressive) δοκίμια PROOF του προσωρινού στιγέα

«μπλέ σε μπλέ» δοκίμιο είναι η ίδια εκείνη πλάκα που εκτύπωσε τους αριθμούς ελέγχου στο 10λεπτο ΜΚΕ έκδοσης Παρισίων, και μάλιστα χωρίς αλλαγή στην στοιχειοθέτηση των μεταλλικών της ψηφίων. Απόδειξη αποτελεί το γεγονός πως σε δοκίμια «μπλέ σε μπλέ» ESSAI 1858 βρέθηκαν τα γνωστά σφάλματα των Αριθμών Ελέγχου, εκείνα του σπασμένου «1» και του ανεστραμμένου «0» στις ίδιες θέσεις εκείνες του φύλλου που επίσης παρουσίασαν τα αντίστοιχα σφάλματα λίγο αργότερα, στα γραμματόσημα του παρισινού 10λέπτου που ακολούθησαν.

Εικ. 12: Τελικά (Final) δοκίμια PROOF σε διάφορους χρωματισμούς

Για την εκτύπωση των ESSAI 1858 ο Barre ζήτησε τη συνεργασία του Γερμανού τυπογράφου Ernest Meyer, που ήταν εγκατεστημένος στο Παρίσι και ο οποίος διέθετε το μοναδικό για την εποχή μηχανικό πιεστήριο εκτύπωσης.

Η επιγραφή που βρίσκεται στο κάτω δεξιό μέρος περιθωρίου τμήματος φύλλου, που έχει βρεθεί απο το εν λόγω «μπλέ σε μπλέ» δοκίμιο, είναι πανομοιότυπη με την επιγραφή που βρίσκουμε σε τμήματα φύλλων τελικών δοκιμών ΜΚΕ Παρισίων, (εικ 13, 14, 15) και τεκμηριώνει ότι ο Ernest Meyer ήταν ο τυπογράφος που χρησιμοποίησε ο Barre για την εκτύπωση των γραμματοσήμων της παρισινής έκδοσης της Μεγάλης Κεφαλής Ερμή.

“TYPOGRAPHIE ERNEST MEYER. RUE DE VERNEUIL. 22. A PARIS.”

Εικ. 13: Επίσημο δοκίμιο του 1858 των γαλλικών γραμματοσήμων με την επιγραφή του τυπογράφου Ernest Meyer

Εικ. 14: Εκτύπωση των 80 λεπτών με την επιγραφή του τυπογράφου Ernest Meyer

Ο Barre τύπωσε στον Meyer τα ελληνικά φύλλα τα οποία απέστειλε στην Αθήνα μαζί με τις επτά πλάκες, μία για κάθε αξία, ολοκληρώνοντας έτσι αυτός το έργο της παραγγελίας των πρώτων ελληνικών τύπων γραμματοσήμων.

Οι επτά πλάκες, μία μόνο για κάθε αξία, αποδείχτηκαν εξαιρετικής ποιότητας και χρησίμευσαν στο Ελληνικό Δημόσιο για την εκτύπωση των Αθηναϊκών εκδόσεων της Μεγάλης Κεφαλής του Ερμή για εικοσιπέντε συνεχή έτη.

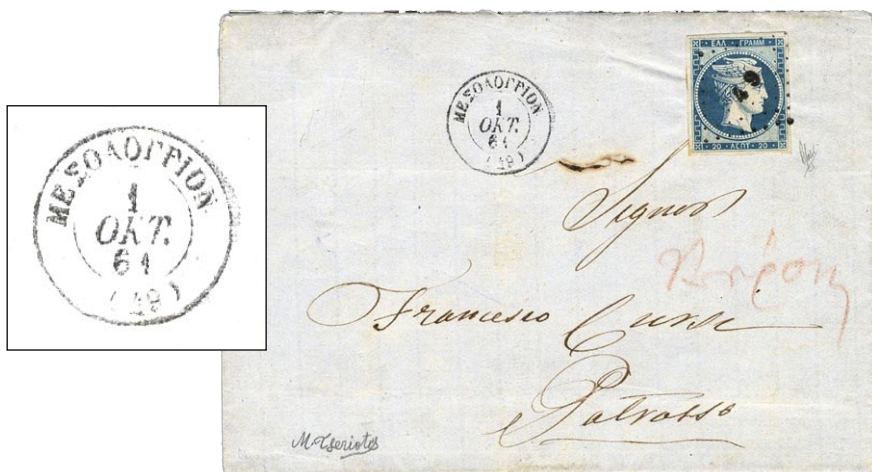
Η κατασκευή των πλακών απο τον Barre αποδείχτηκε επιτυχημένη και οι ΜΚΕ της Ελλάδας αποτελούν τεκμήριο της επιτυχίας αυτής.

Η φθορά τους λόγω της 25 ετούς χρήσης και τα προβλήματα που προέκυψαν δεν οφείλονται στον Barre, αλλά προκλήθηκαν αργότερα, από απρόσεχτη χρήση και φύλαξη των άπειρων την εποχή εκείνη Ελλήνων εργατών του Εθνικού σφραγιστηρίου.

Εικ. 15: 1861 Δοκίμιο με την επιγραφή "TYPOGRAPHIE ERNEST MEYER"
Block των 40 ,10-λεπτών το μόνο γνωστό³

1 ΟΚΤ. 1861 το πρώτο ελληνικό γραμματόσημο ταξιδεύει την πρώτη ημέρα κυκλοφορίας του.

Επιστολή ταχυδρομημένη την πρώτη ημέρα κυκλοφορίας των κεφαλών του Ερμή, από την Ταχυδρομική υπηρεσία. Ένα από τα σπανιότερα Ελληνικά Φιλοτελικά ντοκουμέντα.
Δημοπρατήθηκε το 2007 από τον οίκο CHERRYSTONE προς \$ 52.500

Τελειώνοντας στο σημείο αυτό πρέπει να τονίσουμε την αναφορά ενός εξαιρετού Ελ-ληνα μελετητή της Μεγάλης Κεφαλής του Ερμή, του Γιάννη Κούνδουρου, ο οποίος λέει, εάν ο Barre δεν είχε τυπώσει αριθμούς ελέγχου στα Γαλλικά δοκίμια της Δήμητρας το 1858 και στη συνέχεια με την ίδια πλάκα στα 10 λεπτά της Μεγάλης Κεφαλής του Ερμή το 1861, σίγουρα και οι Έλληνες τεχνίτες δεν θα χρησιμοποιούσαν «Αριθμό Ελέγχου» στις εκδόσεις που ακολούθησαν στην Αθήνα, με αποτέλεσμα η κατάταξή τους να γίνει πάρα πολύ δύσκολη και να χάσουν την αίγλη και την γοητεία τους. ■

Ευχαριστίες

Θέλω να ευχαριστήσω θερμά τον οίκο δημοपाσιών Αργ. Καραμήτσου για τη διάθεση φωτογραφικού υλικού, που χωρίς αυτό δεν θα ήταν δυνατή η δημοσίευση του άρθρου.

Βιβλιογραφία :

Ιωαν.Κούνδουρος: Οι «ΑΕ» και η κατάταξη των ΜΚΕ

Τρ.Κωσταντινίδης: Μελέτη του Ελληνικού γραμματοσήμου

Νικ.Ασημακόπουλος: Το πρώτο Ελληνικό γραμματόσημο (Ιστορία, Διατάγματα, Μήτρες, Πλάκες, Εκτύπωση)

Γεωρ.Φωτιάδης: Το αποτύπωμα "Typographie Ernest Meyer" στα φύλλα των ΜΚΕ της Παρισινής έκδοσης

Louis Fanchini: Οι μήτρες και τα δοκίμια της μεγάλης κεφαλής, Ορισμοί των proof & essay και η εφαρμογή τους στη μεγάλη κεφαλή. Γιατί τα δοκίμια της Δήμητρας του 1858 είναι αναπόσπαστο τμήμα του Ελληνικού φιλοτελισμού.

^{1,2,3} Δημοπρατήθηκαν από τον γνωστό Ελληνικό οίκο "Αργ. Καραμήτσου"